

MENEKÜLTEK MAGYARORSZÁGON: A POLITIKAI ATTITŰDÖK ÉS A MORÁLIS FELELŐSSÉGVÁLLALÁS SZEREPE A KOLLEKTÍV CSELEKVÉSBEN

CSABA Sára – BELINSZKY Anna – LUKÁCS Zsófia Anna – LANTOS Nóra Anna – KENDE Anna¹
ELTE PPK Szociálpszichológia Tanszék
csaba.sara@yahoo.com

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: A 2015-ben lezajlott menekültkrízis és az azt megelőző kormányzati kommunikáció nagy tiltakozó megmozdulásokat váltott ki a magyar társadalomból. Vizsgálataink célja az volt, hogy megállapítsuk, mik voltak azok a legfontosabb motivációk és politikai attitűdök, amelyek politikai aktivizmushoz és a társadalmi változásokat előmozdító kollektív cselekvésekhez vezettek a többségi társadalom tagjai körében. *Módszer:* Két online kérdőíves vizsgálatunk a politikai aktivizmus és az önkéntesség motivációit vizsgálta. Az első vizsgálat ($N = 1036$) azokat célozta meg, akik a bevándorlással kapcsolatos „Nemzeti konzultáció” és a bevándorlóellenes plakátokkal szemben szerveződött politikai megmozdulásokat támogatták, még a menekültek megjelenése előtti időszakban. A második adatgyűjtés ($N = 1459$) a 2015. nyári menekültválságot követően történt a menekülteket segítő önkéntesek és támogatóik körében. *Eredmények:* Az első vizsgálat eredményei szerint a morális felháborodás jelentősebb szerepet játszott az akciókban, mint a politikai elégedetlenség. A második vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a társadalmi változásra irányuló motivációknak és a korábbi kollektív cselekvési formákban szerzett tapasztalatoknak volt a legnagyobb szerepe abban, hogy a hasonló motivációkkal rendelkező emberek a politikai aktivizmust, vagy inkább az önkéntes segítségnyújtást választották politikai meggyőződésük kifejezésére. *Következtetések:* A vizsgálat eredményeiből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a menekültválság kapcsán kialakuló aktivizmus és a kollektív cselekvés új formái a morális felháborodáson keresztül képesek azok számára is lehetőséget nyújtani a politikai önkifejezésre, akik egyébként kevésbé aktivizálhatóak.

Kulcsszavak: politikai aktivizmus, radikalizáció, önkéntes segítségnyújtás, menekültválság

¹ Kende Anna kutatása az MTA Bolyai János kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

BEVEZETÉS

2015 nyarán több ezer, Magyarországon keresztül Nyugat-Európába tartó menedékkérő jelent meg Budapesten, akik szervezett, állami beavatkozás vagy segítségnyújtás hiányában az utcákon és köztereken várakoztak, ameddig továbbindulhattak végső desztinációjuk felé. Azonban a menekültkérdés nem ekkor, hanem már jóval előbb a közbeszéd részévé vált hazánkban: a kormányfő már 2014 nyarán² tett olyan nyilatkozatot, amelyben egyértelműen bevándorlást ellenző, menekültellenes retorikát alkalmazott.

Magyarországot a társadalmi kérdésekkel kapcsolatban többnyire egy viszonylagos passzivitás jellemzi (Beke és Jávor, 2013), és nehéz bejósolni, mi az az ügy vagy helyzet, amely mégis képes cselekvésre ösztönözni nagy tömegeket. A rendszerváltozás utáni két és fél évtizedben a demokratikus berendezkedést érintő intézkedések vagy az egész társadalmat érintő megszorítások nem váltottak ki komoly megmozdulásokat, miközben olyan ügyek, melyeknek társadalmi vagy gazdasági hatásai kevésbé egyértelműek, akár óriási összefogást is eredményeztek (pl. tüntetés az internetadó bevezetése ellen).

A menekültügygel kapcsolatos mobilizáció korábban ritkán tapasztalt mértéke mellett több okból is figyelemre méltó jelenség Magyarországon. A 2014-es miniszterelnöki nyilatkozatot az illegális bevándorlással kapcsolatos 2015-ös „Nemzeti konzultáció” követte, amelynek hangneme és manipulatív kérdésfeltevése egyértelműen előkészítette a társadalom egy részében a nagy visszhangot és felháborodást keltő bevándorlásellenes kormányzati plakátok kiragasztását. Az ese-

mények kapcsán olyan új tiltakozási formák jelentek meg, ahol aktivisták egy csoportja, illetve magánemberek plakátrongáló akciókat szerveztek és hajtottak végre. Mások adománnyal támogatták a Magyar Kétfarkú Kutypárt és a Vastagbőr blog közös kezdeményezését, a humoros hangvételű, az eredeti kampányt és annak céljait kifigurázó ellenplakátok állítására. A megmozdulás két, eddig kevésbé jellemző formát öltött: egyrészt a mozgósítás anyagi támogatás formájában történt, másrészt a plakátok letépeése, megrongálása, átfestése illegális akciónak minősült, ami a 2006-os – viszonylag elszigetelt, ámde annál jelentősebb – események óta nem jellemző radikalizálódásra utalt.

Mindezen előzmények ellenére a 2015 nyarán kibontakozott menekülthullám váratlanul érte az embereket, és a magyar lakosság egy jelentős – többbezer tömege – a kialakult krízishelyzetre példa nélküli segítőkészséggel reagált: önkéntes segítők ezrei csatlakoztak olyan alulról szerveződő csoportosulásokhoz, mint a Migration Aid vagy a Segítsünk együtt a menekülteknek Facebook-csoport. Ezek az önkéntes szervezetek önerőből, illetve magánemberek és magáncégek adományaiból hónapokon keresztül segítő szolgáltatásokat nyújtottak a Magyarországon átutazó menekülteknek. A menekültek befogadásának kérdése egy politikailag igen megosztó téma, amely azt eredményezte, hogy a kormányzati politikát támogató és a menekülteket segítő önkéntesek között egy egyértelmű politikai szembenállás alakult ki. Az emiatt felszínre került konfliktusok, a fizikai (inzultus, verekedés) és verbális (pl. szóbeli fenyegetés) támadások az önkéntes segítő munka velejárójává váltak (Simonovits és Bernáth, 2016).

² *Magyar Nemzet Online*, 2014. július 26.: Az új magyar állam nem liberális állam. www.mno.hu/belfold/orban-az-uj-magyar-allam-nem-liberalis-allam-1239241

A menekültválság bár nem feltétlenül a meglévő politikai tengelyek mentén jelentett törésvonalat, ám a helyzet mégis gyorsan átpolitizálttá vált a médiában, a közösségi médiában és a közbeszédben is. Kirajzolódott a magyar társadalom megosztottsága, a menekülteket elutasítók csoportja és a menekültekkel empatikus, őket segítő csoportok közötti konfliktus.

A kollektív cselekvés szociálpszichológiája

A kollektív cselekvés a saját csoportot érő hátrány megszüntetésére irányuló fellépést jelent (Wright, Taylor és Moghaddam, 1990). Tajfel (1978) társas identitás elmélete alapján a kollektív cselekvést az motiválja, hogy a személy helyreállítsa a csoport kedvezőtlen helyzetéből fakadó negatív identitást. Ennek következtében a kollektív cselekvés megnyilvánulhat egyéni vagy kollektív viselkedésformákban is, úgymint utcai demonstrációban való részvétel, petícióhoz való csatlakozás, termékek bojkottálása, sztrájk stb. A folyamatban kulcsszerepet játszik az identitás átpolitizálódása, amelynek alapvetően három feltétele van: a csoport felismeri a közösen elszenvedett sérelmeket, azonosítja a sérelmek forrását, vagyis a vele szembenálló társadalmi csoportot, és a köztük fennálló csoportközi viszonyt társadalmi konfliktusként értelmezi (Simon és Klandermans, 2001). A kollektív cselekvés tehát az átpolitizált kollektív identitás megerősödésével erős összefüggést mutat, amelynek további összetevői a saját csoportot ért igazságtalanság felismerése és az ennek nyomán érzett düh és felháborodás. Azonban nemcsak a csoportot érő hátrány észlelése szükséges ahhoz, hogy a kollektív cselekvés meg is valósuljon, hanem az is, hogy a csoport hatékonyan tartsa magát, vagyis képesnek a változás elérésére

(a kollektív cselekvés szociálpszichológiai kutatásairól készült metaanalízis alapján, van Zomeren, Postmes és Spears, 2008).

Az átpolitizált kollektív identitás kapcsolódhat valamilyen szervezetben vagy politikai mozgalomban vállalt tagsághoz is, amely szintén fontos, sőt a saját csoportot érő hátrány észlelésénél erősebb előrejelzője lehet a kollektív cselekvésnek. Például egy LMBT érdekvédelmi szervezetben vállalt tagság pontosabban jósolja be a kollektív cselekvési szándékot, mint az LMBT-identitás (Stürmer és Simon, 2004).

Azonban az emberek nemcsak a saját csoportjukat érő hátrány esetén lépnek fel, hanem – ahogy a menekültválság idején is látható volt – más, kívülálló csoport tagjainak helyzetén is próbálhatnak javítani. Valójában a szervezeti tagság nem előfeltétele annak, hogy átpolitizált kollektív identitás alakuljon ki abban az esetben, ha nem a saját csoport által elszenvedett hátrány ellen lép fel egy személy. Erős mozgósító hatása lehet a véleményalapú csoportidentitásnak is (Bliuc, McGarty, Reynolds és Muntele, 2007; Thomas és McGarty, 2009), amely a szociológiai értelemben vett csoporttagságtól függetlenül is kialakulhat. A véleményalapú csoportidentitás lényege, hogy egy csoporttal való azonosulás alapját az is képezheti, ha közös értékeken osztoznak a csoport tagjai. Különösen ha közösen gondolkodnak arról, hogyan kellene megváltoztatni a dolgokat, függetlenül attól, hogy más dimenziók mentén egyáltalán nem hasonlítanak egymásra. Azonosulhatunk például a bálnavadászatot elítélő emberek csoportjával anélkül, hogy a bálnavadászat ügyében személyes érintettségünk lenne vagy aktivisták lennénk.

A véleményalapú csoportokban az észlelt igazságtalanság kapcsán megélt érzelmek ugyanolyan erősek lehetnek, mint a saját

csoporthoz (Bliuc és mtsai; Thomas és McGarty, 2009). Az érzelmek kiváltó oka ebben az esetben az, hogy morális felháborodást élünk át, amikor fontos értékeinket veszélyeztetik. Ennek nyomán egyrészt becs-méreljük azt, aki értékeinket veszélyezteti, másrészt igyekszünk visszaállítani a megsértett, de általunk fontosnak tartott értékeket (Tetlock, Kristel, Elson, Green és Lerner, 2000). Morális meggyőződés alatt a személy számára jelentős és abszolútnak gondolt álláspontot értjük a morális kérdésekben. A hátrányos helyzetű csoporttal való azonosulás tehát úgy is kialakulhat, ha az őket érő igazságtalanság a morális meggyőződéseinket sérti (van Zomeren, Postmes, Spears és Bettache, 2011). Továbbá amennyiben a helyzet (intézkedés, esemény) nem a saját csoportunk számára sértő, hanem egy külső csoportra irányul, az észlelt igazságtalanság nyomán át-élt empátián keresztül is hasonló reakciókat tapasztalhatunk, mintha érintettek lennénk (Batson, Turk, Shaw és Klein, 1995).

A társadalmi ügyek támogatása nem merül ki a mérsékelt és legális akciókban. A radikális akciókban, például erőszakos vagy illegális tevékenységekben való részvétel szinte mindig erősebb érzelmi alapokon nyugszik, mint a mérsékelt ellenállás (Tausch és mtsai, 2011). A radikalizálódás folyamatában fontos szerepet kap az észlelt illegitimitás, vagyis az, hogy az igazságtalanként észlelt csoportközi helyzetet vagy a csoportot érő hátrányos intézkedést milyen mértékben tartjuk legitimnek. Továbbá a radikalizálódás folyamatában nagy szerepet játszik a csoportközi harag és megvetés is (Livingstone, Spears, Mansstead és Bruder, 2009). A radikális akciókat vizsgáló, többnyire a társas identitás elméletéből kiinduló vizsgálatok azt állapították meg, hogy az emberek főként akkor nyúlnak erőszakos, illegális, illetve a külső csoportok

által büntetendőnek minősített eszközökhöz, ha a hátrányt elszenvedő csoporttal erősen azonosulnak, azonban úgy vélik, hogy mérsékelt politikai eszközökkel nem tudnak hatékonyan tenni a helyzet megváltoztatásáért, azaz alacsony a csoport észlelt hatékonysága. A felvázolt jelenség az úgynevezett „nothing-to-lose” állapotra utal, amely azokra a stabilan alacsony státuszú csoportokra jellemző viselkedési forma, akik helyzetük megváltoztathatatlansága miatt a tiltakozás extrém formáihoz folyamodnak (Moghaddam, 2005; Scheepers, Spears, Doosje és Manstead, 2006; Shepherd, Spears és Mansstead, 2013).

Az önkéntesség mint kollektív cselekvés

Az önkéntesség hosszú távú, jellemzően szervezeti vagy intézményes keretek között végzett, esetleg valamilyen krízishelyzet kapcsán kibontakozó segítő tevékenységet jelent, amely csakúgy, mint a kollektív cselekvés, többnyire a saját csoport tagjai felé irányul (Wilson, 2000). Ugyanakkor ennél a viselkedésformánál is számos példát találunk arra, hogy valaki egy másik csoport tagjait segíti, tipikusan az előnyösebb helyzetben lévő csoport tagjai segítenek a hátrányosabb helyzetű csoportnak (Snyder és Omoto, 2008). Alapvető különbség azonban az önkéntesség és a kollektív cselekvések átpolitizáltabb formái, így elsősorban a politikai aktivizmus között, hogy míg az önkéntességnek nem feltétlenül célja a fennálló társadalmi rend vagy az igazságtalanként észlelt csoportközi helyzet megváltoztatása, a politikai aktivizmus elsősorban erre irányul (Bickford és Reynolds, 2002; Marullo és Edwards, 2000). Az önkéntességet így érheti az a kritika is, hogy nem próbál változtatni azon a helyzeten, amely a hátrányos helyzetű csoport hátrányát okozza, sőt azáltal, hogy a döntéshozók

által megvont szolgáltatásokat pótolja, akár még konzerválhatja is az igazságtalan csoportközi helyzetet, például azért, hogy enyhül a nyomás a hatóságokon, hogy a problémát strukturális szinten megoldják (Penner, 2004).

Az eltérő hangsúlyú célok ellenére a csoportok közötti segítségnyújtás és kollektív cselekvés motivációi között számos hasonlóság is van. Mindkettőnél megjelenik az együttérzés, az empátia, amely elősegíti, hogy a hátrányos helyzetű csoport tagjait érő igazságtalanság kapcsán hasonló érzelmeket éljünk át, mintha a saját csoportunk lenne érintett (Thomas, McGarty és Mavor, 2009). Továbbá attól függetlenül, hogy az önkéntesség motivációi között a csoportközi helyzet megváltoztatása nem feltétlenül jelenik meg explicit célként, nem jelenthető ki, hogy ilyen módon ne lehetne társadalmi változást elérni. Számos példát ismerünk arra, amikor éppen a hátrányos helyzetű csoportokért végzett önkéntesség vezetett el jelentős változásokhoz vagy indított el politikai mozgalmakat. Ennek kiemelkedő példája az 1979-ben alapított SZETA (Szegényeket Támogató Alap), amely a legfontosabb ellenzéki mozgalommá vált a 80-as évek első felében. A segítségnyújtás tehát átpolitizált cselekvéssé válhat, vagy ezek forrása lehet, amelyek a politikai mozgalmakhoz hasonló változást tudnak elérni.

Kérdőíves vizsgálatainkban arra kerestük a választ, hogy egy új, erősen átpolitizált társadalmi krízis, a menekültválság kontextusában a különböző tevékenységekben való részvételre miért mobilizálódtak az emberek. Első vizsgálatunkban az ellenplakátkampány résztvevői és támogatói között vizsgáltuk a politikai motivációkat abból a szempontból, hogy az illegális cselekvési formák milyen körülmények között elfogadhatók és támo-

gathatók az ügy szimpatizánsai körében a helyzet megváltoztatásának érdekében. Második vizsgálatunkban pedig arra voltunk kíváncsiak, hogy a menekültválsággal kapcsolatos önkéntes segítségnyújtás mozgatórugói között megjelennek-e a társadalmi változásra irányuló motivációk is. A kutatást az ELTE PPK Pszichológiai Intézetének etikai engedélyével végeztük.

ELSŐ VIZSGÁLAT

Kutatási kérdés és hipotézisek

Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy vajon elkötelezettebben támogatnak-e egy nagy befektetést igénylő, akár radikális akciót azok, akiket – túlmutatva a politikai elégedetlenség általános jelenségén – elsősorban a morális felháborodás motivációja vezérel. Azt feltételeztük, hogy ha valaki elsősorban morális motivációk miatt kötelezi el magát egy kollektív cselekvési forma mellett, az nagyobb mértékben fogja támogatni mind a mérsékelt, mind pedig a radikális mozgalmi formákat (lásd van Zomeren és mtsai, 2011). Emellett azt is megvizsgáltuk, hogy a mérsékelt és a radikális akciók támogatása eltérő motivációkat feltételez-e a támogatók részéről. Azt feltételeztük, hogy míg az ügyhöz kapcsolódó véleményalapú identitás (Bliuc és mtsai, 2007) és a politikai orientáció egyaránt bejósolják a mérsékelt és a radikális akciók támogatását, addig az észlelt hatékonyság ellentétes módon jósolja be a kétféle cselekvést (van Zomeren és mtsai, 2008), továbbá az illegális akciók elfogadhatósága (a „cél szentesíti az eszközt” álláspont) csak a radikális akciók támogatottságát jelzi előre. A részben azonos, részben eltérő motivációk jelenlétét a radikalizáció

azon szociálpszichológiai magyarázataival összhangban feltételeztük, hogy a radikális cselekvések támogatásának a mérsékelt politikai cselekvéssel azonos motivációi vannak, azonban az észlelt hatékonyság hiánya kiváltja az emberekből a szélsőségesebb viselkedésformák támogatását. A kutatás kontextusát még a 2015-ös menekültválság előtti bevándorlás-ellenes plakátkampány, illetve az az ellen szerveződő politikai akciók adták. Kutatásunkat a kormányellenes megmozdulások aktivistái és szimpatizánsai körében végeztük.

Minta és eljárás

Az ellenplakátkampány támogatásával kapcsolatos kérdőívünket különböző, az önkénteseket és aktivistákat összegyűjtő, logisztika és koordináció céljából létrehozott és az akciót támogató civil szervezetek Facebook-csoportjaiban terjesztettük, kényelmi online mintavételt használva. Elsősorban olyan csoportokba igyekeztünk eljuttatni kérdőívünket, amelyek az akció szimpatizánsaiból álltak, részt vettek az adománygyűjtésben, esetleg a plakátok megrongálásában. A kérdőívet 2015. június 12-én tettük közzé, néhány nappal azután, hogy megjelentek a menekültellenes plakátok és ezzel párhuzamosan a Kétfarkú Kutypárt adománygyűjtésbe kezdett. A kérdőív a közösségi média működésének megfelelően gyorsan továbbterjedt a különböző csoportok között. Az adatgyűjtést egy hét után lezártuk, összesen 1036 fő töltötte ki a kérdőívet. A kutatás keresztmetszeti jellege miatt az adatgyűjtést igyekeztünk minél gyorsabban lebonyolítani, hogy a gyorsan

változó események ne befolyásolják a helyzet értelmezését, ezért a toborzást lezártuk, amikor a kormány bejelentette a déli határra tervezett kerítés építését.

A kitöltők átlagéletkora 40,37 év (SD = 13,1 év) volt. A válaszadók 64,1%-a nő, 33,5%-a férfi, 0,6% egyéb, és 1,9% nem kívánt válaszolni erre a kérdésre. A válaszadók nagy része (81,5%) felsőfokú végzettséggel rendelkezett, 16,9%-a érettségivel, 0,9%-a nyolc vagy kevesebb év általános iskolai tanulmánnyal rendelkezett. 62,2% a fővárosban, 15,8% megyeszékhelyen, 15,7 egyéb városban, illetve 6,4% falun élt. A válaszadók 59,7%-a ellenzéki pártra, de nem a Jobbikra adta le a voksát az utolsó választáskor. A válaszadók közül 142 fő pénzadománnyal és 29 fő a plakátok megrongálásában való részvétellel tevőlegesen is részt vett az akciókban.

Mérőeszközök³

A kérdőívben kimeneti változóként vizsgáltuk azt, hogy a válaszadók egyetértettek-e a plakátrongálással és/vagy az ellenplakátkampánnyal. A kérdőív minden mérőeszközénél ötfokú skálát alkalmaztunk (1: egyáltalán nem értek vele egyet, 5: teljes mértékben egyetértetek), kivéve ahol külön jelöljük az ettől eltérő skálázást. A kétféle akció támogatásának legfőbb motivációjáról egy kényszerválasztásos kérdést tettünk fel a kitöltőknek. Arra kértük őket, hogy jelöljék meg, melyik volt számukra a legfontosabb oka annak, hogy részt vettek, támogatták vagy szimpatizáltak az ellenplakátkampánnyal vagy a plakátrongálási akcióval a következő három lehetőség közül: (1) „Elfogadhatatlannak tartom, hogy

³ A *Mérőeszközök* fejezetben részletesen bemutatott változók mellett a kérdőív több olyan változóval kapcsolatban is tartalmazott kérdéseket, melyeket később nem használtunk fel az elemzésben. Ezek a változók a következők: relatív felháborodás (más, aktuális politikai ügyekhez képest), észlelt fenyegetettség (a menekültekkel kapcsolatban), nemzeti identitás, korábbi aktivizmus, észlelt illegitimitás, ideológiai motivációk.

1. táblázat. Az első kutatásban használt változók átlagai, eloszlásai és korrelációi

Változó	Átlag	SD	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Plakátrongálással való egyetértés	4,57	0,89	1						
2. Anyagi támogatással való egyetértés	4,59	0,84	0,49**	1					
3. Véleményalapú identitás	4,39	0,70	0,60**	0,55**	1				
4. Ideológiai motivációk	4,33	0,84	0,49**	0,45**	0,61**	1			
5. Hatékonyságba vetett hit	3,20	0,99	0,22**	0,16**	0,27**	0,24**	1		
6. Illegális akciók elfogadhatósága	3,94	1,15	0,34**	0,24**	0,31**	0,27**	0,11**	1	
7. Politikai orientáció	3,18	1,55	-0,30**	-0,21**	-0,35**	-0,36**	-0,02	-0,15**	1

Megjegyzés: Az átlagok hétfokú skálán értendők. ** $p < 0,001$, * $p < 0,05$.

A nem szignifikáns korrelációkat dőlttel jelöltük.

a kormány éppen a legelesettebb emberek ellen folytat kampányt” (morális felháborodás), (2) „Elfogadhatatlannak tartom, hogy a kormány ezzel az ügyel próbálja elterelni a figyelmet a súlyos problémákról” (politikai elégedetlenség) és (3) „Elfogadhatatlannak tartom, hogy ezzel az akcióval a kormány a szélsőjobb oldal felé nyit” (politikai fenyegetettség). Az állításokat a kutatás számára úgy fogalmaztuk meg, hogy abban tükröződjenek a közösségi médiában megjelenő vélemények a kormány plakátkampányának megítélése kapcsán. Az állítások besorolása az állításokban megjelenő tartalom alapján történt.

Független változóként a véleményalapú identitást Bliuc és McGarty (2007) ötételes skálájával ($\alpha = 0,87$), az észlelt csoporthatékonyságot van Zomeren (2004), valamint van Stekelenburg és Klandermans (2009) nyomán két tétellel mértük. Egy saját tétellel kérdeztünk rá az illegális akciók elfogadhatóságára is, a résztvevőknek azt kellett megítélniük, mennyire értenek egyet azzal, hogy vannak olyan politikai helyzetek, amikor a céljaink elérése érdekében megengedhető az illegális eszközök használata. Végül a demográfiai adatok (életkor, nem, iskolai vég-

zettség, lakóhely, előző választáson támogatott párt) mellett a European Social Survey (ESS, 2012) kérdéssora alapján három tétellel mértük a politikai önbesorolást a liberális-konzervatív, baloldali-jobboldali és mérsékelt-radikális kérdések mentén, amelyre hétfokú skálán válaszoltak a kitöltők. A kérdőív tételeit az 1. melléklet tartalmazza.

Eredmények

A résztvevők nagymértékben egyetértettek az ellenplakátkampányra való pénzgyűjtési akcióval ($M = 4,59$, $SD = 0,84$) és a plakátrongálással ($M = 4,57$, $SD = 0,89$). Az elemzésben vizsgált összes változó átlagát, eloszlását és korrelációit az 1. táblázat mutatja be.

Az ellenplakátkampány és a plakátrongálás legfontosabb okaként 452 fő (43,7%) jelölte meg a morális felháborodást, 359 fő (34,7%) a politikai elégedetlenséget és 224 fő (21,6%) a politikai fenyegetettséget. Ez a három csoport szignifikánsan különbözött egymástól a résztvevők nemét [$\chi^2(6, 907) = 17,66$, $p = 0,007$] és életkorát [$F(2, 904) = 9,62$, $p < 0,001$] tekintve: a teljes minta szerinti számarányukhoz képest több nő volt azok között, akik a morális felháborodásra vonatkozó állítást jelölték meg a politikai akció támogatásának legfőbb

okaként, és ez a csoport a másik kettőnél fiatalabb válaszadókból állt.

Az elemzés első lépéseként a legfőbb motivációk szerint kialakított csoportokat varianciaanalízissel hasonlítottuk össze a vizsgált változók mentén. Szignifikáns különbséget találtunk a csoportok között a plakátrongálással [$F(2,1033) = 6,23, p = 0,002$], valamint az anyagi támogatással való egyetértésben [$F(2,1033) = 6,14, p = 0,002$]. Mindkét tiltakozási formával azok értettek a leginkább egyet, akik a morális felháborodást jelölték meg a támogatás legfőbb okának, és azok értettek egyet a legkevésbé, akik a politikai elégedetlenséget választották ki okként. Az ANOVA és a post hoc vizsgálat eredményeit a 2. és 3. táblázat mutatja be.

2. táblázat. Az első vizsgálatban végzett varianciaanalízis eredménye a morális felháborodást, politikai elégedetlenséget és politikai fenyegetettséget legfontosabb motivációként megjelölő válaszadók között

Változó	F	p	df	η^2
Plakátrongálással való egyetértés	6,23	0,002	2	4,88
Anyagi támogatással való egyetértés	6,14	0,002	2	4,32
Véleményalapú identitás	5,67	0,004	2	2,74
Hatékonyságba vetett hit	4,54	0,011	2	4,46
Illegális akciók elfogadása	4,91	0,008	2	6,40
Politikai orientáció	4,24	0,015	2	5,29

A morális felháborodás által vezérelt csoport több szempontból is különbözött a politikai elégedetlenek és a politikai jobbra tolódástól

félők csoportjától: erősebb volt a véleményalapú identitásuk [$F(2,942) = 5,67, p = 0,004$], elfogadhatóbbnak tartották az illegális akciókat [$F(2,1022) = 4,91, p = 0,008$], nagyobb volt a hatékonyságba vetett hitük [$F(2,970) = 4,54, p = 0,011$], valamint baloldaliabbnak voltak [$F(2,908) = 4,24, p = 0,015$].

Második lépésként lineáris regresszió segítségével vizsgáltuk, milyen változók jósolják be legjobban a kétféle akció, a radikális plakátrongálás, illetve a mérsékelt pénzügyi támogatását. A modellben független változóként a véleményalapú identitás, a hatékonyságba vetett hit, az illegális akciók elfogadhatósága és a politikai orientáció szerepelt. A modell a plakátrongálás támogatása esetén [$F(4, 906) = 143,88, p < 0,001$] a variancia 39%-át ($R^2 = 0,39$), míg az anyagi támogatással való egyetértés esetén [$F(4,906) = 97,12, p < 0,001$] a variancia 30%-át magyarázza ($R^2 = 0,30$). Mind a pénzügyi támogatás, mind pedig a plakátrongálás esetében a véleményalapú csoport-identitásnak volt a legnagyobb bejósoló szerepe. A pénzügyi akciók támogatásának bejósolásában emellett mindössze az illegális akciók elfogadhatóságáról kialakított vélemény játszott szerepet. Ezzel szemben a plakátrongálás támogatását – bár gyengébb bejósoló erővel – az illegális akciók elfogadhatósága, a hatékonyságba vetett hit és a politikai orientáció is bejósolta. A lineáris regresszió eredményeit a 4. táblázat foglalja össze.

DISZKUZZIÓ

Az első vizsgálat eredményei arra világítanak rá, hogy a morális motiváció valóban kulcsfontosságú eleme a mérsékelt és radikális akciók melletti elköteleződésnek. Akár az el-

3. táblázat. Az első vizsgálatban végzett post hoc (LSD) vizsgálat eredményei: különbségek a morális felháborodás, a politikai elégedetlenség és a politikai fenyegetettség motivációit választó válaszadók között

Átlagos eltérés (Mean Difference)			
Változó	Morális felháborodás – Politikai elégedetlenség	Morális felháborodás – Politikai fenyegetettség	Politikai elégedetlenség – Politikai fenyegetettség
Plakátrongálással való egyetértés	0,22***	0,06	-0,16*
Anyagi támogatással való egyetértés	0,20***	-0,04	-0,15*
Véleményalapú identitás	0,16***	0,00	-0,16*
Hatékonyabbá vetett hit	0,22**	-0,05	-0,16
Illegális akciók elfogadása	0,23**	-0,02	-0,25*
Politikai orientáció	-0,24**	-0,07	0,18

Megjegyzés: *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

4. táblázat. Az első vizsgálatban végzett regresszióelemzés, a pénzügyi támogatással és a plakátrongálással való egyetértést bejósoló tényezők

Változó	Pénzügyi támogatás $R^2 = 0,30$ ***				Plakátrongálás $R^2 = 0,39$ ***			
	B	Std. hiba	β	t	B	Std. hiba	β	t
(Konstans)	1,81	0,19		9,67***	1,45	0,19		7,81***
Véleményalapú identitás	0,61	0,04	0,52	16,30***	0,62	0,04	0,50	16,82***
Hatékonyabbá vetett hit	-0,01	0,02	-0,01	-0,29	0,05	0,02	0,06	2,12*
Illegális akciók elfogadhatósága	0,05	0,02	0,07	2,28*	0,12	0,02	0,15	5,61***
Politikai orientáció	-0,01	0,02	-0,02	-0,65	-0,08	0,02	-0,10	-3,55***

Megjegyzés: *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$. A nem szignifikáns eredményeket dőlttel jelöltük.

lenplakátkampányra való pénzgyűjtésről, akár a plakátrongálásról volt szó, erőteljesebben támogatták a kormány bevándorlóellenes kampányára reagáló kollektív cselekvési formákat azok, akik támogatásukat elsősorban a morális felháborodással magyarázták. Ez a csoport erősebb véleményalapú identitással rendelkezett, és hatékonyabbnak érzelték az akciókat, továbbá inkább tartották elfogadhatónak a plakátrongálást. Fontos megjegyezni, hogy a női kitöltők (akik egyébként is többségben voltak a férfiakkal szemben) ebben a radikálisabb,

morális felháborodástól vezérelt csoportban voltak nagyobb arányban, és ugyanebben a csoportban volt a legalacsonyabb az átlagéletkor is. Politikai orientáció szempontjából ők voltak a leginkább baloldali csoport, ami arra utal, hogy nemcsak az adott ügyvel kapcsolatos egyéni motivációk különböztek meg a csoportokat, hanem egyéb társadalmi dimenziók mentén is eltérő csoportokról van szó.

Eredményeink részben alátámasztották, részben cáfolták második hipotézisünket, amely a mérsékelt és a radikális akciók eltérő

motivációs mintázatára vonatkozott. Azt feltételeztük, hogy a véleményalapú identitás mellett a politikai orientáció hasonlóan jósolja be a pénzgyűjtés és a plakátrongálás támogatottságát. Mind a mérsékelt, mind a radikális akció támogatásában a véleményalapú csoporttagságnak volt a legnagyobb bejósoló szerepe, vagyis annak, hogy a kitöltők úgy érezték, fontos számukra, hogy egy közös véleményen osztozó közösség részei (Bliuc és mtsai, 2007). Azonban a véleményalapú identitás mellett az illegális akciók elfogadhatósága volt az a tényező, amely mindkét cselekvési forma támogatottságát bejósolta. Az előzetes hipotézisünkkel ellentétben az észlelt hatékonyság és a politikai orientáció csak a plakátrongálás, azaz a radikálisabb akció támogatottságát jelezte előre. Vagyis a plakátrongálás, mint radikális akció támogatását nem a radikális cselekvésekre jellemző motivációk jósolták be, mint a hatékonyságérzet hiánya. Éppen ellenkezőleg, a magas hatékonyságérzet jósolta be a plakátrongálásban való részvételt.

Az eredmények alapján joggal gondolhatjuk, hogy kormány bevándorlóellenes kampányára adott újszerű kollektív cselekvési akciók támogatásának a véleményalapú identitás és a morális felháborodás a kulcsmotívumai voltak. Az ellenplakátkampányra gyűjtött pénzadományok és a plakátrongálás is olyan akciók, amelyek az adott üggyel kapcsolatban azonos véleményt formáló embereket morális meggyőződésük mentén szervezte egy csoporttá és mozgatta meg. Kutatásunk rávilágított, hogy a válaszadó nők a férfiaktól némileg eltérő motivációkkal rendelkeztek és nagyobb támogatást is mutattak az akciók felé, vagyis

ezen új tiltakozási formák olyan terepet tudtak biztosítani a nők számára, amelyet a hagyományos politikai eszközökkel ellentétben aktívabban támogattak.

MÁSODIK VIZSGÁLAT

Kutatási kérdés és hipotézisek

2015 nyarán a menekültek Magyarországra érkezésével olyan új szituáció jött létre, amelyben akár a plakátkampány elleni tiltakozást is motiváló morális felháborodás újabb aktivitási formákban kerülhetett kifejezésre. A menekültválság idején több ezer önkéntes nyújtott segítséget a Magyarországon áthaladó menedékkérők számára, annak ellenére, hogy a kormány mind a menekültek befogadása, mind az őket segítő önkéntesek ellen foglalt állást. Második kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy mi motiválta a menekültválság során mobilizálódott politikai aktivistákat és önkéntes segítőköt.⁴ Azt feltételeztük, hogy az önkéntes segítők között felbukkannak a társadalmi változásra irányuló motivációk is, tehát az adott átpolitizált kontextusban a segítségnyújtás megszűnik pusztán az elesett embernek nyújtott sajnálatalapú támogatás lenni, egyúttal a társadalmi változásokra irányuló cselekvéssé is válik (lásd Penner, 2004). Feltételezésünk szerint a menekültválsághoz kapcsolódó segítségnyújtás motivációi között megjelennek a kollektív cselekvés egyéni motivációi: a véleményalapú identitás, a morális meggyőződés és az észlelt hatékonyság, hasonlóan a menekültválság kapcsán kialakult közvet-

⁴ A kutatás adatai alapján egy némileg eltérő elemzésre épülő tanulmány itt érhető el: Kende, A., Lantos, N. A., Belinszky, A., Csaba, S. and Lukács, Z. A. (2017): The politicized motivations of volunteers in the refugee crisis: Intergroup helping as the means to achieve social change. *Journal of Social and Political Psychology*, 5, 260–281.

len kormányellenes politikai cselekvés motívációihoz.

Minta és eljárás

Online kitölthető kérdőívünket a menekültválsággal kapcsolatban alakult vagy a menekültválság során aktivizálódott csoportok közösségi oldalain terjesztettük, törekedve a megszólított csoportok heterogenitására, vagyis arra, hogy a toborzás az önkéntes segítségnyújtást végző szervezetek különböző oldalain történjen. Így a kérdőívet a kifejezetten menekültekkel (is) foglalkozó civil szervezetek oldalain (pl. Menedék Egyesület, Helsinki Bizottság) terjesztettük, a menekültválság során alakult különféle Facebook-csoportokban (pl. Migration Aid, Segítsünk együtt a menekülteknek), olyan egyházi szervezetek (pl. Jezsuita rend oldalai, Magyarországi Iszlám Közösség) vagy politikai pártok oldalain (pl. Együtt), akik részt vettek a segítségnyújtásban. Ezekről az oldalakról számos magánszemély osztotta meg kérdőívünk felhívását, így a közösségi média működési elve alapján számos további csoporthoz és magánszemélyhez is eljutott. Kifejezetten azokat kértük fel kitöltésre, akik valamilyen formában részt vettek a menekülteket segítő, a menekülteket támogató akciókban, akár személyesen, akár anyagi formában, akár online végezhető tevékenységekkel vagy véleménynyilvánítással, illetve akik valamilyen módon kifejezték a menekültsegítőkkal kapcsolatos véleményüket. A kérdőív linkje 5 napig volt aktív 2015 októberében, hiszen a gyorsan változó menekültügyi és politikai helyzetben a keresztmetszeti kutatás sajátosságai miatt adódóan nem tudtuk volna az aktu-

ális helyzet változásainak hatásait kiszűrni. A kérdőívet 1479 személy töltötte ki, akik közül 20-an semmilyen aktivitási formában nem vettek részt, ezért az ő válaszaikat törölve végül az elemzéseket 1459 személy bevonásával végeztük el.

A kitöltők átlagéletkora 43,6 év ($SD = 13,6$, a legfiatalabb válaszadó 18, a legidősebb 85 éves volt). A válaszadók 80%-a nő volt, 59,2%-a budapesti, 34,4% más városban vagy településen és 6,6%-uk külföldön él. Legmagasabb iskolai végzettségként a felsőfokú végzettséget a válaszadók 79,5%-a jelölte meg, az érettségit további 17,4%. Szakmunkás végzettségük 2,4%-ban voltak a válaszadók között, míg 8 általános vagy annál kevesebb elvégzése kevesebb mint a minta 1%-ára volt igaz.

Mérőeszközök⁵

A menekültválsággal kapcsolatos aktivitást – segítségnyújtás és politikai vélemény kifejezése személyesen vagy online – 14 saját tétellel mértük, ötfokú skálán (1: soha 5: nagyon sokszor). Az összes további mérőeszköz esetében hétfokú skálát használtunk (1: egyáltalán nem, 7: teljes mértékben), kivéve ahol ezt külön jelezzük, hogy más válaszadási opciókat adtunk. Vizsgáltuk az önkéntes segítség mértékét, illetve arra kértük a résztvevőket, hogy jelezzék, milyen mértékben azonosítják önmagukat önkéntes segítőként és milyen mértékben politikai aktivistaként.

A feltáró faktoranalízis (maximum likelihood analízis és promax forgatás alkalmazásával) két korreláló faktort mutatott ($r = 0,44$, $p < 0,001$, $KMO = 0,82$, $p < 0,001$),

⁵ A *Mérőeszközök* fejezetben részletesen bemutatott változók mellett a kérdőív több olyan változóval kapcsolatban is tartalmazott kérdéseket, melyeket később nem használtunk fel az elemzésben. Ezek a változók a következők: nemzeti identitás, fenyegetettség, érzelmek (szimpátia, empátia, düh és büntudat).

5. táblázat. A menekültválság idején folytatott aktivitás faktorai

Tételek	Önkéntesség	Politikai aktivizmus
Részt vettem a segítségnyújtásban a helyszínen (pl. pályaudvarok, menekülttábor, civil szervezetek központjai, menekültek útvonalai mentén, szállást adtam menekülteknek, szállítottam menekülteket az autómban).	0,84	
Összegyűjtöttem használt ruhákat, takarókat és más otthon található dolgot, és eljuttattam a menekülteknek.	0,65	
Anyagi segítséget nyújtottam.	0,53	
Valamilyen közvetett segítséget nyújtottam (segítőknél segítettem, háttéranyagokban részt vettem).	0,73	
Politikai tartalmú bejegyzések írása vagy megosztása a segítőcsoportok Facebook / Twitter oldalain?		0,80
Politikai tartalmú bejegyzések írása vagy megosztása saját Facebook falán / Twitter oldalán / blogján?		0,81
Politikai tartalmú bejegyzések írása vagy megosztása egyéb nyilvános fórumokon?		0,74
Részvétel a menekültválsággal kapcsolatos utcai tüntetéseken.		0,34
A politikai ellenállás valamely más formában történő kifejezése (pl. képviselő megkeresése, munkahelyi, iskolai politikai kiállítás szervezése stb.)		0,38
<i>Logisztikai szerepet vállaltam online (posztoltam, megosztottam, csoportokat koordináltam, fordítottam online)</i>	0,41	0,38

az önkéntességet (4 tétel, $\alpha = 0,77$) és a politikai aktivizmust (5 tétel, $\alpha = 0,75$), melyek a variancia 54,58%-át magyarázták. Keresztsúlyok (0,41; 0,38) miatt egy tételt ki kellett hagyni az elemzésből az önkéntességet mérő tételek közül: „*Logisztikai szerepet vállaltam online (posztoltam, megosztottam, csoportokat koordináltam, fordítottam online)*”. A faktoranalízis eredményét és a faktorok tételeit az 5. táblázat tartalmazza.

Az első vizsgálattal megegyezően felhasználtuk Bliuc és munkatársai (2007) nyomán a véleményalapú identitás öttételes skáláját ($\alpha = 0,90$). Szintén az első vizsgálattal megegyezően két tétellel mértük az észlelt csoporthatékonyt van Zomeren és munkatársai (2004) skálájával. Van Zomeren és munkatársai (2011) négy tételével mértük azt, hogy a menekültekkel kapcsolatos álláspontot a válaszadó mennyiben tekintette morális meggyőződésének, például „A menekültekkel kapcsolatos véleményem egy

univerzális morális értéket tükröz, amelynek mindenhol a világon érvényesnek kell lennie”. Täuber és van Zomeren (2013) két tételével mértük a csoportközi helyzet javítására tett erőfeszítést, például „Úgy gondolom, hogy Magyarország hírnevét javítani kellene”. Három saját tétellel vizsgáltuk a korábbi politikai aktivizmust ötfokú skálán ($r = 0,50$, 1: egyszer sem, 5: nagyon sokszor), például „Az elmúlt 12 hónapban milyen gyakran fordult elő, hogy a menekültválságtól függetlenül részt vett az alábbi tevékenységekben? – petíció aláírása, – politikai tartalmú Facebook-poszt írása vagy megosztása, – bejelentett utcai tüntetés”. Két saját tétellel a menekültválságtól független korábbi önkéntes tevékenységet mértük ötfokú skálán, például: „A menekültválságot megelőzően milyen gyakran vett részt önkéntes segítőtevékenységben (pl. ételosztás hajléktalanoknak, kórházi meseolvasás beteg gyerekeknek)”? ”

6. táblázat. A második kutatásban használt változók átlagai, szórása és korrelációi

Változó	Átlag	SD	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. Önkéntesség	2,45	1,00	1								
2. Politikai aktivizmus	2,03	0,90	0,34**	1							
3. Korábbi önkéntesség	3,38	1,52	0,33**	0,24**	1						
4. Korábbi aktivizmus	3,24	1,58	0,21**	0,69**	0,21**	1					
5. Politikai orientáció	2,45	1,52	-0,20**	-0,27**	-0,14**	-0,33**	1				
6. Véleményalapú identitás	5,95	1,30	0,41**	0,28**	0,17**	0,25**	-0,40**	1			
7. Hatékonyság érzése	4,45	1,68	0,21**	0,15**	0,10**	0,10**	-0,16**	0,52**	1		
8. Csoporthelyzet javítására tett erőfeszítés	6,47	1,22	0,33**	-0,19**	0,20**	0,20**	-0,40**	0,77**	0,44**	1	
9. Morális meggyőződés	5,25	1,07	0,22**	0,25**	0,05**	0,23**	-0,20**	0,30**	0,15**	0,20**	1

Megjegyzés: Az átlagok hétfokú skálán értendők. ** $p < 0,001$, * $p < 0,05$.

A nem szignifikáns korrelációkat dőlttel jelöltük.

Az általános demográfiai kérdéseken (nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely) túl rákérdeztünk a politikai orientációjára, ami a baloldali-jobboldali dimenzió mentén való önbesorolást jelentett egy hétfokú skálán.

Eredmények

Az aktivitási formákra vonatkozó tételek faktoranalízisének (5. táblázat) eredményeként a menekültek közvetlen segítségére vonatkozó tételek (pl. terepen való segítségnyújtás, étel- adományok, pénz vagy információ nyújtása, segítők segítése) faktora összefüggést mutatott a válaszadók önkéntesként való identifikációjával ($r = 0,67$, $p < 0,001$). A politikai aktivizmus faktora pedig együttjárást mutatott azzal a tétellel, hogy a résztvevők magukat politikai aktivistaként azonosítják ($r = 0,47$, $p < 0,001$).

A tanulmányban felhasznált változók átlagait, szórását és korrelációit a 6. táblázat mutatja be. Leíró statisztikáink alapján a vá-

laszadók nagyobb mértékben vettek részt önkéntes segítségnyújtásban, mint politikai cselekvésekben. A vizsgált motivációs tényezők közül a véleményalapú identitásnak, a morális meggyőződésnek, az észlelt hatékonyságnak, illetve a helyzet javítására tett erőfeszítésnek volt a legmagasabb szintje.

Regresszióanalízis segítségével vizsgáltuk meg, hogy a kétféle cselekvési formát a különböző motivációk hogyan jósolják be, melyet a 7. táblázat foglal össze. Első lépésként azoknak a demográfiai változóknak a hatását szűrtük ki, amelyekről úgy véltük, hogy befolyásoló tényezők lehetnek korábbi kutatások alapján (lásd McAdam, 1986; Xiao és McCright, 2014). A következő fázisban a politikai orientáció mellett a korábbi önkéntességet és a korábbi aktivizmust helyeztük a modellbe – ezek erősen korreláltak a mért függő változóinkkal. Harmadik lépésként a további motivációs változókat vittük be a modellbe hipotézisünk ellenőrzésére.

7. táblázat. Az önkéntesség és a politikai aktivizmus motivációi hierarchikus regresszióelemzéssel

Változó	Önkéntesség $R^2 = 0,24^{***}$				Politikai aktivizmus $R^2 = 0,51^{***}$			
	<i>B</i>	<i>Std. hiba</i>	β	<i>t</i>	<i>B</i>	<i>Std. hiba</i>	β	<i>t</i>
1. lépés	$\Delta R^2 = 0,03^{***}$				$\Delta R^2 = 0,12^{***}$			
Kor	0,01	0,002	0,09	3,12**	0,22	0,002	0,33	13,21***
Nem	0,35	0,07	0,14	5,19***	-0,02	0,06	-0,01	-0,36
Anyagi helyzet	-0,07	0,03	-0,06	-2,26*	-0,06	0,02	-0,06	-2,61**
2. lépés	$\Delta R^2 = 0,14^{***}$				$\Delta R^2 = 0,38^{***}$			
Kor	0,00	0,002	0,01	0,19	0,01	0,001	0,13	6,17***
Nem	0,20	0,06	0,08	3,20**	-0,07	-0,04	-0,03	-1,49
Anyagi helyzet	-0,06	0,03	-0,05	-2,10	-0,04	0,01	-0,05	-2,38*
Politikai orientáció (jobb-bal)	-0,06	0,02	-0,14	-5,23*	-0,03	0,01	-0,05	-2,30*
Korábbi önkéntesség	0,20	0,02	0,31	11,83***	0,07	0,01	0,11	5,63***
Korábbi aktivizmus	0,06	0,02	0,10	3,52***	0,34	0,01	0,60	28,06***
3. lépés	$\Delta R^2 = 0,17^{***}$				$\Delta R^2 = 0,12^{***}$			
Kor	-0,002	0,002	-0,02	-0,80	0,01	0,001	0,13	6,15***
Nem	0,11	0,06	0,04	1,72	-0,09	0,04	-0,04	-1,94
Anyagi helyzet	-0,06	0,03	-0,06	-2,34*	-0,04	0,02	-0,04	-2,11*
Politikai orientáció (jobb-bal)	-0,04	0,02	-0,05	-1,87	-0,03	0,02	-0,04	-1,70
Korábbi önkéntesség	0,18	0,02	0,28	10,99***	0,06	0,01	0,10	5,17***
Korábbi aktivizmus	0,04	0,02	0,06	2,20*	0,33	0,01	0,59	27,22***
Véleményalapú identitás	0,11	0,03	0,10	3,55***	0,05	0,02	0,06	2,56*
Észlelt hatékonyság	0,01	0,02	0,02	0,73	0,04	0,01	0,07	3,07**
Helyzet javítására tett erőfeszítés	0,14	0,03	0,18	5,76***	-0,03	0,02	-0,05	-1,88
Morális meggyőződés	0,10	0,02	0,11	4,26***	0,05	0,02	0,06	3,05**

Megjegyzés: *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

A nem szignifikáns eredményeket dőlttel jelöltük.

Az önkéntesség modellje így a variancia 24%-át magyarázta [$F(3, 1326) = 14,96, p < 0,001$]. A demográfiai változók csak kismértékben járultak hozzá a modell magyarázóerejéhez, 3%-ot magyaráztak [$\Delta R^2 = 0,07, F(6, 1326) = 45,729, p < 0,001$]. A korábbi aktivizmus és önkéntesség, illetve a politikai orientáció hozzáadásával az R^2 értéke 14%-kal nőtt [$\Delta R^2 = 0,11, F(10, 1319) = 42,153, p < 0,001$], majd a hozzáadott motivációs változók 17%-kal növelték a modell magya-

rázóerejét [$\Delta R^2 = 0,14, F(6, 1265) = 43,34, p < 0,001$].

A politikai aktivizmus modellje a variancia 51%-át magyarázta [$F(13, 1265) = 110,35, p < 0,001$]. A demográfiai változók ebben az esetben 12%-ot magyaráztak [$\Delta R^2 = 0,19, F(3, 1335) = 56,890, p < 0,001$]; ezt az értéket a korábbi aktivizmus és önkéntesség hozzáadása 38%-kal növelte [$\Delta R^2 = 0,38, F(6, 1332) = 215,432, p < 0,001$]. A további motivációs változók mindössze 12%-kal erő-

sítették tovább a modell erejét [$\Delta R^2 = 0,02$, $F(10, 1328) = 136,298$, $p < 0,001$].

A regressziós modell az aktivizmus két formája közti demográfiai eltérésekre hívta fel a figyelmet: az önkéntességnél nagyobb arányban voltak a nők, míg a politikai aktivizmusban nem volt nemi különbség. A magasabb életkor inkább a politikai aktivizmust jósolta be, míg a magasabb anyagi státusz mindkét cselekvési formát enyhén negatívan jósolta be. A politikai orientáció a motivációs változók hozzáadása után már egyik cselekvési forma bejósolásában sem játszott szerepet. A korábbi önkéntesség az önkéntességnek, míg a korábbi aktivizmus az aktivizmusnak volt az egyik legerősebb prediktora, miközben mindkét korábbi aktivitási forma gyengén bejósolta a másik cselekvési formában való részvételt is.

A motivációs tényezők közül mindkét cselekvési forma esetén a véleményalapú identitásnak és a morális meggyőződésnek volt a legnagyobb bejósoló szerepe. Az önkéntességnél emellett fontos szerepet kapott a helyzet javítására tett erőfeszítés is, míg az aktivizmusnál gyenge, de szignifikáns prediktor volt az észlelt hatékonyság.

Diszkusszió

Eredményeink részben megerősítették azt a hipotézisünket, hogy az önkéntes cselekvés motivációi között megjelennek a kollektív cselekvés egyéni motivációi: a véleményalapú identitás, a morális meggyőződés és az észlelt hatékonyság. A kutatási eredmények kiemelték a véleményalapú identitás (Bliuc és McGarty, 2007) és a morális meggyőződés (van Zomeren és mtsai, 2011) jelentőségét mind a két részvételi forma (politikai aktivizmus, önkéntes segítség) esetében, habár mindkét motiváció inkább az önkéntességet jósolta be. Hipotézisünkkel ellentétben azon-

ban az észlelt hatékonyság csak a politikai aktivizmusnál jelent meg, amely feltételezésünk szerint azzal magyarázható, hogy a választott cselekvési forma nem közvetlenül irányult a politikai helyzet megváltoztatására, így nem is vált direkt motivációjává a változtatás észlelt hatékonysága. Ugyanakkor éppen az önkéntességnél jelent meg a helyzet javítására tett erőfeszítés, amely arra utal, hogy ha a közvetlen társadalmi változások elérésének hatékonysága nem is motiválta az önkénteseket, a változtatás mint cél náluk is jelentőssé vált.

Néhány demográfiai tényező szintén szerepet játszott abban, hogy ki milyen cselekvési formában köteleződött el a társadalmi változás érdekében. Bár az életkor és az anyagi helyzet hasonló szerepet játszott a kétféle cselekvési formánál, nem csak az önkéntességnél játszott szerepet. Az önkéntesség jobban illeszkedik a hagyományos női szerepekhez, ami lehetséges magyarázatot nyújt arra, miért választották aránylag többen ezt a cselekvési formát hasonló, sőt a társadalmi változások szempontjából erősebb motivációk jelenlétében.

A hierarchikus regresszió azt mutatja, hogy a motivációs faktorok kevéssel járultak hozzá a modell erősségéhez. Kiváltképp igaz ez a politikai aktivizmus esetében, ahol a korábbi aktivizmus járult hozzá leginkább a magyarázott varianciához. Ez alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy azok, akik korábbi tapasztalataik alapján jól tudnak azonosulni a politikai aktivista szereppel, nagyobb valószínűséggel választják ezt a cselekvési formát arra, hogy kifejezzék véleményüket. Ezzel szemben az önkéntességet leginkább azok választották ebben a kontextusban, akik a korábbiakban nem igazán vállalták fel politikai véleményüket aktivizmus formájában.

Limitációk

Kutatásunk mindkét vizsgálata egy, az aktuális magyar politikai helyzethez kapcsolódó spontán akciók megfigyelésén alapult. Kérdőíveinket ezért úgy szerkesztettük meg, hogy a szociálpszichológiai aspektusok mellett reflektáljon a helyzet specifikumaira. Emiatt a saját tételek validitásának vizsgálatára nem volt lehetőség, ezeket igyekeztünk a témában készült nemzetközi szakirodalom elméleti alapvetései alapján megszerkeszteni, de még így is több vizsgált változót ki kellett zárunk a vizsgálatból.

Mindkét vizsgálat elemszáma nagyon számít a pszichológiai kutatások mintáihoz képest, a mintavétel módja, illetve az adott körülmények (kitöltési hajlandóság, a közösségi média felületének jellegzetességei) nem tették lehetővé, hogy egy kellően heterogén és diverz mintát kapjunk. Hiszen a kitöltési hajlandóság, illetve a kutatás vélt céljaival való egyetértés, illetve a politikailag és érzelmileg is erőteljesen felfokozott helyzet mind vezethetnek az adatok torzulásához.

KONKLÚZIÓ

A kormány menekültpolitikája a kezdetektől ellenállást váltott ki a magyar társadalom egy részében, amely többféle cselekvésre készítette az embereket. A menekültügy nem csak a hagyományos politikai értékek mentén osztotta meg a társadalmat, sokkal inkább volt morálisan felhőborító, érzelmileg felkavaró. Ez a morális jelleg, illetve a korábbi hasonló ügyek tapasztalatának hiánya miatt az eseményekre adott válaszok is rész-

ben eltértek a hagyományos politikai aktivizmus formáitól.

A menekültkrízis eseményei 2015 nyarán politikailag és humanitárius szempontból egyaránt olyan éles helyzetet teremtettek Magyarországon, amelynek keretein belül az önkéntes segítségnyújtás egy politikailag jelentős vélemény kifejezésének eszközévé vált. Az önkéntesek azáltal, hogy információt, vizet vagy élelmet adtak a menekülteknek, nem pusztán egy hiányzó szolgáltatást pótolnak, de szembefordultak a kormány politikájával is. A morális meggyőződés a segítségnyújtás eszközein keresztül olyanokat is mobilizált, akik politikai ügyekben korábban nem vállaltak aktív szerepet. Ez arra utal, hogy a menekültválság erősen átpolitizálódott kontextusában az önkéntesség valójában a társadalmi változásokért küzdő aktivizmus egyik formája (is) volt.

A menekültválság és az azt megelőző menekültellenes kampány hatására szerveződő aktivizmus, a kollektív cselekvés új típusú formái megmutatták, hogy azok a politikai értelemben kevésbé aktív csoportok is mozgósíthatóak egy-egy társadalmi, politikai ügy érdekében, akik számára a klasszikus értelemben vett aktivizmus és politikai szerepvállalás nem megszokott véleménynyilvánítási forma. Ezek az újfajta politikai megnyilvánulási lehetőségek új csoportok számára is utat nyitottak a társadalmi változásokért történő cselekvés felé. Kérdés, hogy a részvétel felhatalmazó (empowering) jellege és mobilizáló hatása (Drury és Reicher, 2005) hosszú távon megváltoztatja-e a magyar társadalom társadalmi és politikai kérdésekben tett véleménynyilvánítási, illetve kollektív cselekvési hajlamát.

SUMMARY

REFUGEES IN HUNGARY: THE ROLE OF POLITICAL ATTITUDES AND MORAL RESPONSIBILITY IN COLLECTIVE ACTION

Contextual background and research objectives: In the refugee crisis of 2015, the hostile communication campaign of the Hungarian government triggered a number of protest movements in Hungary. Our aim was to identify the motivations and political attitudes that led to both political activism and collective action for social change. *Methods:* We conducted two online surveys to investigate the motivations of both activism and volunteerism. The first study (N = 1036) targeted people who supported the actions against the anti-immigrant „National Consultation” and poster campaign even before asylum seekers arrived to the country, and before the government announced the building of a fence between the Serbian and Hungarian border. The second study (N = 1459) was launched after the peak of the refugee crisis in the summer of 2015 among volunteers and their supporters. *Results:* The results of the first study showed that moral indignation played a greater role in political activism than dissatisfaction with the government’s policy. The second study revealed that social change motivations and previous collective action engagement were the most important predictors for people to choose between political activism and volunteerism to express their political and moral convictions. *Conclusion:* Based on our analysis we can conclude that the new forms of collective action were elicited by moral indignation, and these actions were able to provide a new platform of political self-expression to people who are traditionally less active politically.

Keywords: political activism, radicalization, collective action, refugee crisis

IRODALOM

- BATSON, C. D., TURK, C. L., SHAW, L. L. & KLEIN, T. R. (1995): Information function of empathic emotion: Learning that we value the other’s welfare. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 300–313.
- BECKER, J. C. & TAUSCH, N. (2014): When group memberships are negative: The concept, measurement, and behavioral implications of psychological disidentification. *Self and Identity*, 13, 294–321.
- BEKE, Z. & JÁVOR, B. (2013): Résztvevők és apatikusak. Adalékok a társadalmi részvétel helyzetéhez Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 4, 59–92.
- BICKFORD, D. M. & REYNOLDS, N. (2002): Activism and service-learning: Reframing volunteerism as acts of dissent. *Pedagogy*, 2, 229–252.
- BLIUC, A. M., MCGARTY, C., REYNOLDS, K. & MUNTELE, D. (2007): Opinion based group membership as a predictor of commitment to political action. *European Journal of Social Psychology*, 37, 19–32.

- DRURY, J. & REICHER, S. (2005): Explaining enduring empowerment: A comparative study of collective action and psychological outcomes. *European Journal of Social Psychology*, 35, 35–58.
- European Social Survey (2012): ESS round 6 source questionnaire. London: Centre for Comparative Social Surveys, City University London.
- LIVINGSTONE, A. G., SPEARS, R., MANSTEAD, A. S. & BRUDER, M. (2009): Illegitimacy and identity threat in (inter)action: Predicting intergroup orientations among minority group members. *British Journal of Social Psychology*, 48, 755–775.
- MARULLO, S. & EDWARDS, B. (2000): From Charity to Justice The Potential of University-Community Collaboration for Social Change. *American Behavioral Scientist*, 43, 895–912.
- MCADAM D. (1986): Recruitment to high-risk activism. *American Journal of Sociology*, 92, 64–90.
- MOGHADDAM, F. M. (2005): The staircase to terrorism: a psychological exploration. *American Psychologist*, 60, 161–169.
- PENNER, L. A. (2004): Volunteerism and social problems: Making things better or worse? *Journal of Social Issues*, 60, 645–666.
- SCHEEPERS, D., SPEARS, R., DOOSJE, B. & MANSTEAD, A. S. (2006): Diversity in in-group bias: structural factors, situational features, and social functions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 944–960.
- SHEPHERD, L., SPEARS, R. & MANSTEAD, A. S. (2013): When does anticipating group-based shame lead to lower ingroup favoritism? The role of status and status stability. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49, 334–343. doi: 10.1016/j.jesp.2012.10.012
- SIMON, B. & KLANDERMANS, B. (2001): Politicized collective identity. A social psychological analysis. *American Psychologist*, 56, 319–331.
- SIMONOVITS B. és BERNÁT A. (2016): *The Social Aspects of the 2015 Migration Crisis in Hungary*. TÁRKI Társadalomkutató Intézet, Budapest.
- SNYDER, M. & OMOTO, A. M. (2008): Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications. *Social Issues and Policy Review*, 2, 1–36.
- STEPHAN, C. W., STEPHAN, W. G., DEMITRAKIS, K. M., YAMADA, A. M. & CLASON, D. L. (2000): Women's attitudes toward men: An integrated threat theory approach. *Psychology of Women Quarterly*, 24, 63–73.
- STÜRMER, S. & SIMON, B. (2004): Collective action: Towards a dual-pathway model. *European review of social psychology*, 15, 59–99.
- TAJFEL, H. (1978): Social categorization, social identity and social comparison. *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. 61–76.
- TÄUBER, S. & ZOMEREN, M. (2013): Outrage towards whom? Threats to moral group status impede striving to improve via out-group-directed outrage. *European Journal of Social Psychology*, 43, 149–159. doi:10.1002/ejsp.1930
- TAUSCH, N., BECKER, J., SPEARS, R., CHRIST, O., SAAB, R., SINGH, P. & SIDDIQUI, R. N. (2011): Explaining radical group behaviour: Developing emotion and efficacy routes to normative

- and non-normative collective action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 129–148. doi: www.dx.doi.org/10.1037/a0022728
- TETLOCK, P. E., KRISTEL, O. V., ELSON, S. B., GREEN, M. C. & LERNER, J. S. (2000): The psychology of the unthinkable: taboo trade-offs, forbidden base rates, and heretical counterfactuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 853–870. doi: www.dx.doi.org/10.1037/0022-3514.78.5.853
- THOMAS, E. F. & MCGARTY, C. A. (2009): The role of efficacy and moral outrage norms in creating the potential for international development activism through group-based interaction. *British Journal of Social Psychology*, 48, 115–134.
- THOMAS, E. F., MCGARTY, C. & MAVOR, K. I. (2009): Transforming “apathy into movement”: The role of prosocial emotions in motivating action for social change. *Personality and Social Psychology Review*, 13, 310–333.
- XIAO, C. & MCCRIGHT, A. M. (2014): A test of the biographical availability argument for gender differences in environmental behaviors. *Environment and Behavior*, 46, 241–263.
- VAN STEKELENBURG, J., KLANDERMANS, B. & VAN DIJK, W. W. (2009): Context matters: Explaining how and why mobilizing context influences motivational dynamics. *Journal of Social Issues*, 65, 815–838.
- VAN STEKELENBURG, J., KLANDERMANS, B. & VAN DIJK, W. W. (2011): Combining motivations and emotion: The motivational dynamics of protest participation. *Revista de Psicología Social*, 26, 91–104. doi: [10.1174/021347411794078426](https://doi.org/10.1174/021347411794078426)
- VAN ZOMEREN, M., POSTMES, T. & SPEARS, R. (2008): Toward an integrative social identity model of collective action: a quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological Bulletin*, 134, 504–535.
- VAN ZOMEREN, M., POSTMES, M., SPEARS, R. & BETTACHE, K. (2011): Can moral convictions motivate the advantaged to challenge social inequality? Extending the social identity model of collective action. *Group Processes and Intergroup Relations*, 14, 735–753. doi: [10.1177/1368430210395637](https://doi.org/10.1177/1368430210395637)
- VAN ZOMEREN, M., SPEARS, R., FISCHER, A. H. & LEACH, C. W. (2004): Put your money where your mouth is! Explaining collective action tendencies through group-based anger and group efficacy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 649–664.
- WILSON, J. (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 215–240.
- WRIGHT, S. C., TAYLOR, D. M. & MOGHADDAM, F. M. (1990): Responding to membership in a disadvantaged group: From acceptance to collective protest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 994–1003.

MELLÉKLETEK

1. melléklet. Az első vizsgálat kérdőívében használt változók és itemek

Változók	Korreláció / Cronbach-alfa	Itemek
Anyagi támogatással való egyetértés	–	Függetlenül attól, hogy adományozott-e erre a célra pénzt, illetve tervez-e adományozni, egyetért-e az adománygyűjtéssel az ellenplakátkampányra?
Plakátrongálással való egyetértés	–	Függetlenül attól, hogy részt vett-e a plakátok megrongálásában vagy eltávolításában, egyetért-e ezzel a tiltakozási formával?
Csatlakozás okai	–	Elfogadhatatlannak tartom, hogy a kormány éppen a legelesettebb emberek ellen folytat politikai kampányt.
		Elfogadhatatlannak tartom, hogy a kormány ezzel az üggyel próbálja elterelni a figyelmet a súlyos problémákról.
		Elfogadhatatlannak tartom, hogy ezzel az akcióval a kormány a szélsőjobb felé nyit.
Véleményalapú identitás (Bliuc és McGarty, 2007)	$\alpha = 0,87$	Hasonlónak érzem magam azokhoz az emberekhez, akik részt vesznek a kormány bevándorlóellenes politikája elleni akcióban.
		Azonosulok azokkal az emberekkel, akik részt vesznek a kormány bevándorlóellenes politikája elleni akcióban.
		Elégedett vagyok azzal a döntéssel, hogy a kormány bevándorlóellenes politikája elleni akciók mellé álltam.
		Tisztelem azokat az embereket, akik részt vesznek a kormány bevándorlóellenes politikája elleni akcióban.
		Úgy gondolom, hogy a jövőben is támogatni fogom az ehhez hasonló akciókat.
Hatékonyságba vetett hit [van Zomeren és munkatársai (2004); van Stekelenburg és Klandermaans (2009)]	$r = 0,51$	Úgy gondolom, hogy az ellenplakátkampány és a plakáteltávolítás meggyőzheti a kormányt arról, hogy változtassa meg a bevándorlóellenes politikáját. Úgy gondolom, hogy mi, az akcióban részt vevő vagy azzal szimpatizáló emberek képesek vagyunk változtatni a kialakult helyzeten.
Illegális akciók elfogadhatósága	–	Vannak olyan politikai helyzetek, amikor megengedhető az illegális eszközök használata a céljaink eléréséhez.
Politikai orientáció		baloldali – jobboldali

2. melléklet. A második vizsgálat kérdőívében használt saját változók és itemek

Változók	Itemek
Segítés formái	Logisztikai szerepet vállaltam online (posztoltam, megosztottam, csoportokat koordináltam, fordítottam online).
	Anyagi segítséget nyújtottam.
	Valamilyen közvetett segítséget nyújtottam (segítőknél segítettem, háttér folyamatokban vettem részt).
	Részt vettem a segítségnyújtásban a helyszínen (pl. pályaudvarok, menekülttábor, civil szervezetek központjai, menekültek útvonalai mentén, szállást adtam menekülteknek, szállítottam menekülteket az autómban).
	Összegyűjtöttem használt ruhákat, takarókat és más otthon található dolgot, és eljuttattam a menekülteknek.
	Mit gondol, a saját lehetőségeihez képest milyen mértékű anyagi segítséget nyújtott?
	Mit gondol, a saját lehetőségeihez képest mennyi időt áldozott a segítségnyújtásra?
Politikai aktivizmus formái	Politikai tartalmú bejegyzések írása vagy megosztása SAJÁT Facebook-falán / Twitter-oldalán / blogján?
	Politikai tartalmú bejegyzések írása vagy megosztása a SEGÍTŐCSOPORTOK Facebook / Twitter oldalain?
	Politikai tartalmú bejegyzések írása vagy megosztása EGYÉB nyilvános fórumokon?
	Részvétel a menekültválsággal kapcsolatos utcai tüntetéseken.
	A politikai ellenállás valamely más formában történő kifejezése (pl. képviselő megkeresése, munkahelyi, iskolai politikai kiállítás szervezése stb.)
	Érte-e önt kritika vagy támadás közeli ismerősei, rokonai vagy barátai által amiatt, mert a menekültek segítségében részt vett vagy mellettük kiállt?
	Érte-e önt kritika vagy támadás ismeretlenek által amiatt, hogy a menekülteken segített vagy mellettük kiállt (pl. személyes beszélgetések a helyszínen vagy online)?
Korábbi politikai aktivizmus	Az elmúlt 12 hónapban milyen gyakran fordult elő, hogy a menekültválságtól függetlenül részt vett az alábbi tevékenységekben? – petíció aláírása – politikai tartalmú Facebook-poszt írása vagy megosztása – bejelentett utcai tüntetés
	A menekültválságot megelőzően milyen gyakran vett részt önkéntes segítő tevékenységben (pl. ételosztás hajléktalanoknak, kórházi meseolvasás beteg gyerekeknek)?
	A menekültválságot megelőzően milyen gyakran adományozott vagy vett részt jótékony célú adománygyűjtésben?